

GUERRA NAVAL E O CORSO NAS COSTAS GALEGAS, S. XVI E XVII

Por: Ramón Patiño Gómez

O Reino de Galicia nos séculos XVI era un reino no NW peninsular que estaba sufrindo un proceso de cambio no que a nobreza comezaba a perder o seu poder fronte á Coroa. O descubrimento de América e a súa relación cos novos territorios vai ser importante para os pequenos portos que se dedicaban á pesca e ao comercio marítimo de cabotaxe a pequena escala.

Coa subida ao trono de Carlos I de España, V de Alemaña, comeza a loita pola hexemonía territorial en Europa. O noso principal adversario foi o Reino de Francia, durante este século se produciron seis guerras con esta monarquía, escasamente separadas por apenas cinco anos entre elas. Esta situación mantívose ata finais do século XVII.

Pola súa situación xeográfica Galicia estaba na ruta principal da expansión europea, era o paso obrigado das Armadas e navíos comerciais europeos. Todo iso provoca o cambio hexemónico do Mediterráneo ao Atlántico, causa fundamental deste cambio foi o reparto das mercadorías americanas que chegaban a Sevilla e Lisboa. O Atlántico converteuse no escenario de liortas entre España, Portugal, Francia e Inglaterra. Os primeiros mantendo a súa relación co Novo Mundo co monopolio que impoñían e os outros intentando ter algún beneficio. En primeira instancia Inglaterra e Holanda trataron de intervir neste comercio mediante persoas interpostas. Existen moitos documentos que nos falan do control que os estranxeiros

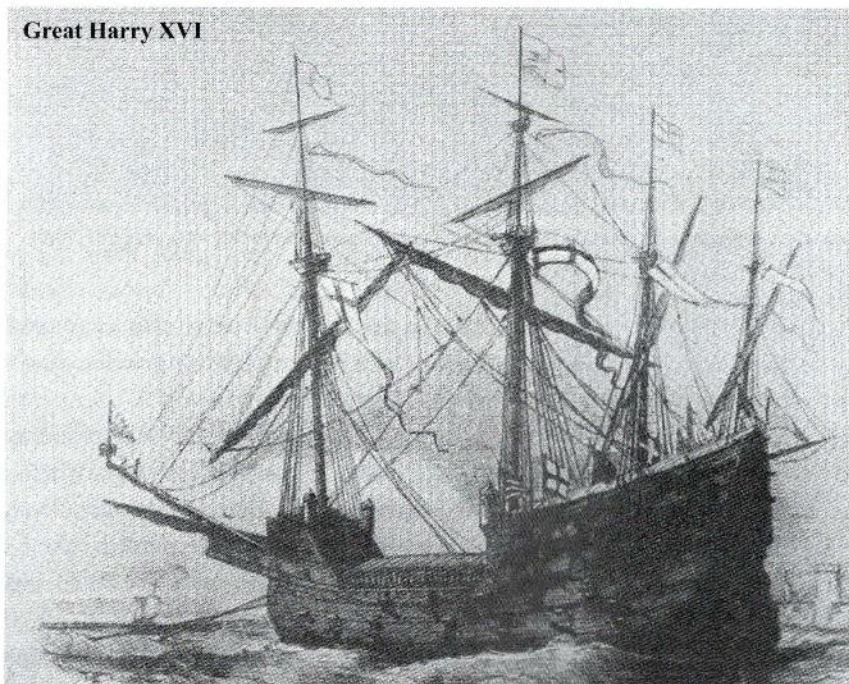
posuían en ambas cidades e a súa presenza era *vox populi*. De feito dicíase que “*España tenía sus indias y los reinos del Norte las suyas en Sevilla y Lisboa*”. Tal era así que no 1595 investigáronse máis de 63 casas comerciais que resultaron se levadas por homes de palla de holandeses, zelandeses e ingleses.

Todo este movemento comercial atraeu navíos corsario. O corso era practicado por particulares, mercantes artillados, como calquera outra actividade comercial, coa autorización e apoio das monarquías. O seu obxectivo era debilitar ao inimigo e beneficiarse das riquezas provenientes do comercio alleo. O corso foi cruel e arriscado pero non sanguinario, iso quedaba para os piratas. En augas galegas o máis perigoso era caer en mans dos berberiscos que che condenaba á escravitude senón mediaba un rescate, algo bastante difícil de conseguir.

Francia, a sempiterna inimiga de España, fomentaba que se armasen barcos para atacar as rutas comerciais españolas dende mediados do século XV (1439 segundo o *concejo* de Viana).

Ata ese momento só se documentaban presencias esporádicas de navíos musulmáns do sur da península Ibérica, e de normandos en peregrinación a Roma ou Palestina. O corso como “industria” iniciouse coa intervención de franceses, que comezaron vindo ao noroeste peninsular a vender cereais e logo da súa venda completaban a campaña coa captura de presas, destacando os Bretóns e os de La Rochela.

As costas galegas non estaban preparadas para defenderse e así os corsarios franceses andaban por elas ás súas anchas interferindo o comercio marítimo e utilizando as rías e enseadas para descansar, abastecerse e reparar as súas embarcacións. As rías de Vigo e Pontevedra foron usadas para fondear as súas capturas e moito máis as illas atlánticas. Todo iso, como denuncian documentos da época, coa complicidade dalgunhas autoridades locais que sacaban o seu beneficio co aprovisionamento das tripulacións dos navíos corsarios, máis numerosas do normal para poder *amarinar* (poñer unha pequena tripulación propia no navío apresado baixo o mando dun cabo de presa) os barcos capturados.

As peticións de Armadas para expulsar aos corsarios foron numerosas, pero en todo o século soamente actuaron 19, que se formaron a gran maioría alugando navíos de particulares durante un tempo. Nestas formacións interviñeron moito os vascos. Pero non tiveron moito éxito, pois misteriosamente cando aparecían estas non había corsarios e cando se ían ou se desmontaban, volvían os ataques. Deste período destaca o combate ocorrido na ría de Muros no 1543 entre unha Armada española ao mando de Álvaro de Bazán (o vello) contra unha numerosa frota corsaria francesa, o que non impediu que ao ano seguinte outra frota atacara Fisterra e o seo de Corcubión.

A partir de mediados do XVI a situación era a seguinte: Presenza de numerosos navíos franceses que realizaban auténticas campañas xuntando as súas presas e ao finalizar estas levábanas a Francia aos seus portos de orixe onde se vendían coas mercadorías. En Ons xeráronse varios preitos polo reparto das mercadorías das presas naufragadas e pola axuda que algúns residentes ofrecían aos corsarios que máis dunha vez asaltaron a Illa. Ou o do navío francés que cerca de Marín tira ao mar a un portugués atado e que visto polas autoridades galegas estas apresan aos corsarios cando baixan a terra e mándanos ao cárcere e a galeras. Tamén estaban os berberiscos, musulmáns, que viñan preferentemente na procura de cativos para vendelos no norte de África. Xa dende o século XI asolaban Galicia entre abril e novembro e a partir de 1569 aumentan o número de aparicións con auténticas frots. Chegouse a afirmar que as illas atlánticas: *“eran habitación ordinaria de galeotas berberiscas”*. Un pouco máis tarde aparecen os corsarios ingleses, a partir de 1570, con actuacións moi sonadas, que moitas veces eran apoiados por Armadas Reais, como foron as de Drake no 1585 e 1589.

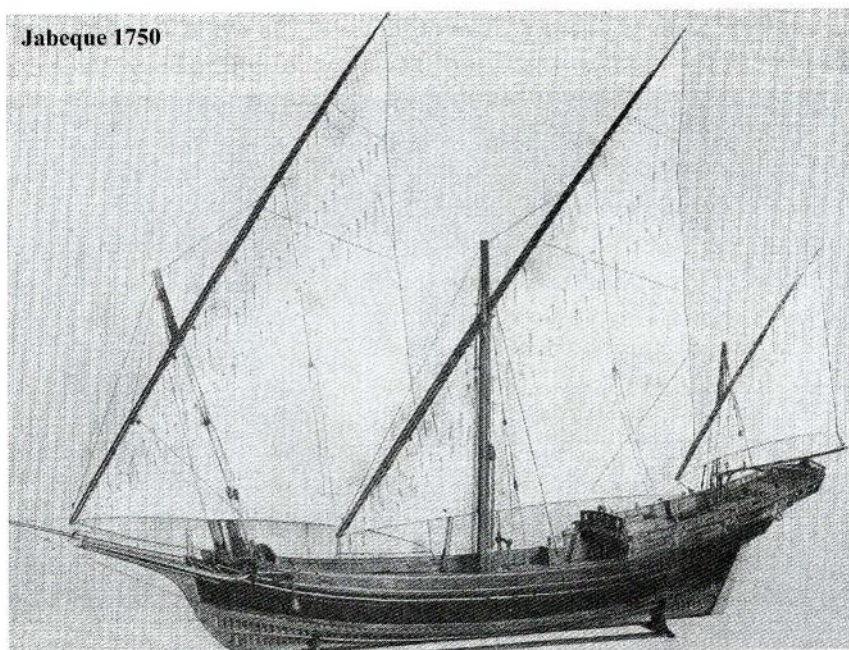
Coa unión das Coroas de Portugal e España no 1580 a presenza de corsarios aumentou polo apoio dos reinos europeos ao Prior de Crato. As Armadas destes reinos non actuaban directamente senón que os monarcas utilizaban aos corsarios para prexudicar o comercio marítimo de españois e portugueses.

No que respecta á influencia nas poboacións costeiras da presenza do corso, esta é diferente segundo a zona xeográfica. Había dous portos principais, Baiona e a Coruña, vilas as dúas de reguengo. A Coruña estaba fortificada o suficiente como para impedir que a súa baía fose utilizada libremente polos corsarios, mentres que Baiona non podía controlar que estes utilizasen con gran comodidade e seguridade a ría de Vigo, a ría de Pontevedra e as illas atlánticas. Nesta zona tivo unha grande conexión o corso e a actividade económica, xa que se estimulaban tódolos sectores relacionados co aprovisionamento dos navíos corsarios e as súas tripulacións.

Todos os informes ao Rei por parte das autoridades deste período inciden en que hai demasiados portos para controlar e fortificar, a pesar que dende 1556 se intenta poñer remedio á defensa da costa mediante fortíns noutras zonas. Por aquí pasan os grandes enxeñeiros de Felipe II, como Fratin y Spanochi, pero as súas recomendacións non son levadas a cabo salvo as referentes a Coruña e Baiona.

Co comezo do XVII o corso continuou estando presente, e para combatelo se conceden permisos temporais aos naturais (1601) pero sen moito éxito, salvo intervencións puntuais de frots vascas. En outubro de 1605 Diego Grijalba, dende Baiona, informa que dous navíos estiveran polas illas da costa galega facendo moitas presas arredor delas e que unha das apresadas o fora na ría de Pontevedra cargada con 600 caixas de azucre, 2.000 quintais de palo, moito ámbar e diñeiro: *“... cosa bien lastimosa y de harta vergüenza para todos...”*. Por estas datas en Pontevedra existían seis casas comerciais estranxeiras. Ao corso xa coñecido únense os holandeses, Provincias Unidas, que están no seu proceso de independencia, con aparicións esporádicas de armadas como en 1607 na ría de Vigo.

En 1617 prodúcese unha campaña berberisca na que atacan a ría de Vigo, sufrindo estes ataques con gran virulencia Domaio e Cangas. As poucas forzas galegas existentes preocupáronse máis de defender Pontevedra, pois os seus informes dicían que era o verdadeiro obxectivo. Os berberiscos estiveron varios días sen oposición ata que se marcharon cara ao norte a continuar as súas capturas, conseguindo moitos máis cativos en Portonovo, o Grove e Corrubedo. As súas incursións ían

cada vez máis ao norte chegando incluso en 1627 ata Islandia. Os musulmáns adoitaban por esta época armar dúas frotas ao ano, unha para ir ás costas italianas e outra para vir a Galicia e continuar ata o Canal da Mancha e Irlanda. Os habitantes deste última eran moi apreciados: “... 18 navíos han partido de aquí en dos bandas con intención de hacer sus corsos, la una va a la costa de Italia donde les han avisado que hay bellas presas que hacer, la otra al mar irlandés, donde ellos esperan hacer gruesos botines, especialmente de los grandes cuerpos de irlandeses e irlandesas fuertes propios para todo tipo de trabajo cuando adquieren disciplina...”.

O ataque a Cangas volveu a poñer sobre a mesa o asunto da defensa das costas.

Pero o máis destacable é que no 1621 autorizase a práctica do corso (Felipe IV). A Coroa española, por cuestións relixiosas, sempre foi contraria a esta actividade, aínda que en momentos puntuais e temporalmente alentouno, como no 1498 Fernando o Católico, no 1525 la raíña Juana, no 1536 Carlos I e en 1601 –04 Felipe III. A autorización real di de facer a guerra: “contra turcos, moros como a mis rebeldes de las islas de Olanda y Zelanda”, mentres que os corsarios franceses e ingleses quedan dalgunha forma fora por ser considerados ocasionais e relacionados coas guerras “oficiais” da Coroa española. Noutra cédula de 1624 recóllense baixo a referencia de: “enemigos de su real corona”.

A actividade corsaria era grande e por esas datas as autoridades galegas refiren que os inimigos: “suelen enviar no armadas formadas sino corsarios sueltos”, e se queixan ao Rei informándolle de que están de continuo ao asexo dos portos, que os pescadores non poden pescar e que os tratantes non poden acudir aos seus tratos a Lisboa e Sevilla, co que cesaba o comercio e se ían despoboando os lugares marítimos.

Dende 1630 a 1660 os navíos corsarios no sur de Galicia, rías de Vigo e Pontevedra, son tan numerosos que a Monarquía Inglesa quéixase das súas actuacións e logo ataca bloqueando a ría de Vigo (1642 e 1652); o mesmo fan os holandeses, en apoio de Portugal dende 1640, combatendo este corso e bloqueando a mesma ría no 1663 e en 1668, e influíndo na guerra

Portuguesa-Española que xera no 1665 a conquista por parte de Portugal do sur da ría de Vigo. A forza deste corso queda perfectamente plasmada no 1654 cando o corsario John Colarte ofendido porque se lle roubaran mercadorías das súas presas fondeadas, canonea Vigo antes de partir para Francia. A zona meridional, preferentemente a ría de Vigo, era moi coñecida e apreciada polos mariños franceses, de aí que no 1668 xa propuxeran ao seu Rei Luís XIV que trocara esta ría por territorios franceses en Flandes, para convertela nunha base naval gala.

A convivencia cos corsarios europeos era palpable así como o temor aos berberiscos, de tal maneira que no 1675, ante a aparición de velas no horizonte, presumiblemente moras, a poboación de Portonovo fuxe ao monte. A presenza de berberiscos (Argel, Salé,...) con importantes campañas no 1677 e 1679, de ingleses católicos, de franceses de Burdeos, Brest, Nantes e Saint Malo, facían bastante perigosas as costas galegas. Ao final do XVII os franceses convertéronse en aliados da monarquía española de Carlos II, decae o corso francés e pásase a depender dos navíos de Francia, ante la decadencia naval española, para protexer as frotas da Carrera de Indias e entón prodúcese a destrución da frota de 1699, ao mando de Manuel de Velasco, que é destruída na ría de Vigo por armadas anglo holandesas na coñecida como a Batalla de Rande en outubro de 1702, pero ese é outro tema.

COLABORA:

DEPUTACIÓN
PONTEVEDRA